

עומק הפשט

עיונים ברש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ז

פ' אמור

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

6882799-08 / 4125205-050

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) אריכות ציווי הקב"ה אודות המקלל (ס"פ אמור) – והשינוי ממקושש (ס"פ שלח) / במקלל דמדבר לא היתה התראה / עונש המקלל דמדבר – הוראת שעה בלבד / למה לומד רש"י את זה שבית הסקילה מחוץ למחנה דוקא ממקושש ולא ממקלל

(ב) "ורגמו אותו כל העדה" (כד, יד) – ופירש רש"י: "במעמד כל העדה" / רש"י מוסיף: "מכאן ששלוחו של אדם כמותו", וצריך ביאור / למה דוקא בהמקלל הוצרכו לסמוך ידיהם על ראשו ולומר "שאתה גרמת לך" / יישוב הסתירה בין רש"י בפרשתנו לרש"י בפ' בא (יב, ו) לגבי קרבן פסח

(ג) "ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה" (כד, כג) – ופרש"י שבא לרבות "דחייה, רגימה ותליה" / למה שינה רש"י מהתורת כהנים / אליבא דרש"י היו שתי רגימות – אחת על ידי העדים ואחת על ידי "כל העדה" / זה שסמכו על ראשו נכלל בתיבות "כאשר צוה ה' את משה"

(ד) "וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את המקלל גו" (כד, כג) – מה אמר משה לבני ישראל / מנלן שהיו שתי רגימות ולא הספיקה רגימה אחת / בני ישראל מעצמם הוסיפו ודנו במקלל דמדבר דין מקלל לדורות

"וידבר ה' אל משה לאמר. הוצא את המקלל אל
 מחוץ למחנה וסמכו כל השומעים את ידיהם
 על ראשו ורגמו אותו כל העדה. ואל בני ישראל
 תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלקיו ונשא
 חטאו. ונוקב שם ה' מות יומת רגום ירגמו בו כל
 העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת" (בד, יג"ז)
 "כל העדה – במעמד כל העדה ..
 ונשא חטאו – כזאת, כש"אין התראה":

דברי הקב"ה למשה בנוגע לעונש המקלל - מתחלקים לשני ענינים:

בתחילה נאמר לו מה לעשות עם המקלל הנוכחי בפרט, "הוצא את המקלל אל
 מחוץ למחנה, וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו ורגמו אותו כל העדה". ואחר
 כך נוסף ציווי באופן כללי, לדורות: "ואל בני ישראל תדבר לאמר, איש איש כי יקלל
 אלקיו .. מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה".

ולכאורה צריך ביאור¹: לשם מה כפל הענין? לכאורה די היה בציווי הרגימה
 ביחס אל המקלל הנוכחי, שממנו נלמד גם לדורות, שכל מקלל כך דינו!

וביותר קשה, שהרי בדוגמת המסופר כאן מסופר גם בסוף פ' שלח בנוגע
 להמקושש – שמצאו אותו מקושש עצים ביום השבת, וגם שם מסופר שהניחו אותו

1. ראה גם דברי דוד – להט"ז – כאן.

במשמר "כי לא פורש מה ייעשה לו"². ושם כתוב³: "ויאמר ה' אל משה, מות יומת האיש רגום אותו באבנים כל העדה מחוץ למחנה".

והיינו, שהקב"ה צוה על דינו – "מות יומת האיש רגום אותו באבנים כל העדה מחוץ למחנה" – ולא היה ציווי נוסף שכך יהיה גם הדין לדורות, כי מובן מעצמו שאותו הדין שנאמר לגבי מקושש מתאים לגבי כל מחלל שבת; ומה איפוא נשתנה בענין המקלל, שיש צורך בציווי נוסף לדורות!?

"ורגמו אותו" – ותו לא

אך כד דייקת שפיר, הרי ששני הציוויים – הציווי בדבר המקלל הנוכחי, והציווי לדורות (באופן כללי) – אינם שווים:

בהציווי לדורות נאמר במפורש: "ונוקב שם ה' מות יומת, רגום ירגמו בו כל העדה"; אולם ביחס למקלל הנוכחי לא נאמרה לשון מיתה, אלא רק "ורגמו אותו כל העדה" – ותו לא.

יש בזה שינוי למעשה: החיוב לדורות על המקלל הוא עונש מיתה, והרגימה באבנים היא אמצעי להמיתו – היינו: יש לרגום בו אבנים עד שימות; אולם המצוה הפרטית ביחס למקלל הנוכחי, היא רק בעצם הרגימה, היינו: יש לרגום בו אבן אחת בלבד, ואם לא מת מאבן זו – אין חיוב להמשיך ולרגמו עד שימות.

[כן הוא פשוט לשון הכתוב. – ויש עוד להאריך בזה, וראה לקמן סימנים ג-ד].

ומעתה מובן בפשטות מדוע נאמרו שני ציוויים, משום שמדובר בשני ציוויים שונים: בתחילה ציווי הרגימה שנאמר בתור הוראת שעה, ביחס למקלל הנוכחי בלבד – ואחר כך נוסף ציווי על חיוב מיתה, שהוא נאמר ביחס למקלל בכלל.

והביאור בזה – מדוע באמת הקיל הכתוב בדינו של המקלל הנוכחי, ברגימה בלבד ("ורגמו אותו") ולא בעונש מיתה ממש (שלכן לא נאמר בו "מות יומת")? – מובן בפשטות:

2. וראה פרש"י פרשתנו כד, יב שהמקלל והמקושש "שניהם היו בפרק אחד".

3. טו, לה.

העדים ששמעו את קללתו של המקלל לא ידעו אם הוא חייב בעונש מיתה⁴, ולכן לא היו יכולים להתרות בו, כדרך שמתרים בכל מחוייבי מיתה. וכיון שחייב מיתה בא רק על עבירה שנעשתה בעדים והתראה⁵ – לכן בנידון דידן לא חל על המקלל חיוב מיתה ממש, כיון שהיתה זו עבירה בלא התראה, ועונשו היה בתור "הוראת שעה" – רגימה בלבד.

ומעתה יובן ההבדל בין המקלל למקושש, כי במקושש כן ידעו העדים שהוא חייב מיתה (ורק שלא ידעו באיזו מיתה), ולכן יכולים היו להתרות בו שאם יעשה העבירה יתחייב מיתה; כיון שכן, הרי הוא שווה לכל חילול שבת שנעשה בעדים והתראה, ולכן כאשר בא הקב"ה וגילה שעונש המיתה של המקושש הוא על ידי סקילה, הרי שמוכן מעצמו שכן יהיה גם לדורות, שכל המחלל שבת נענש על ידי סקילה, ואין צורך בציווי נוסף על כך.

דיוק לשון רש"י – "מכאן" דוקא

לפי זה – יש לתרץ קושיא נוספת:

על מה שנאמר במקושש, "ויוציאו אותו כל העדה אל מחוץ למחנה וירגמו אתו באבנים"⁶ – מפרש רש"י: "מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מבית דין". היינו, שמלשון "הוצאה" למדים שבית הסקילה נמצא רחוק ויש לצאת מבית הדין כדי להגיע אליו.

והקשו המפרשים⁷: למה אומר רש"י שלימוד זה, שבית הסקילה נמצא מחוץ לבית דין, נלמד מהמקושש שכתוב בפרשת שלח ("מכאן") – והרי דבר זה כתוב עוד קודם לכן, כבר בפרשתנו אצל המקלל, "הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה"!

ולפי דרכנו – יובן היטב:

ממה שנאמר כאן: "הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה" – אי אפשר ללמוד על כך שבית הסקילה נמצא מחוץ לבית הדין, כיון שכאן מדובר על דין יוצא מן

4. כפירוש רש"י כד, יב: "לא היו יודעים אם הוא חייב מיתה אם לאו".

5. כן משמע להדיא מפרש"י כד, טו (שנעתק בתחילת הסימן).

6. שלח טו, לו.

7. רא"ם. נחלת יעקב. ועוד – פרשת שלח שם.

הכלל של רגימה בלבד, כהוראת שעה, ולכן אי אפשר ללמוד ממנו לגבי הדין הכללי של סקילה ומקומה – אלא על כרחך שדין ההוצאה כאן הוא הוראה מיוחדת; מה שאין כן במקושש, שאצלו היתה התראה והוא נענש בעונש מיתה ממש, ממנו אפשר ללמוד באופן כללי "שבית הסקילה חוץ ורחוק מבית דין".

[ובזה יבואר גם שינוי הסדר בכתובים, בין המקלל למקושש:

במקושש נאמר "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים כל העדה מחוץ למחנה" – והיינו, שענין זה של "מחוץ למחנה" (אינו חיוב בפני עצמו, אלא) תוצאה מזה שהורגים אותו, כיון שבית הסקילה נמצא מחוץ למחנה;

אמנם כאן נאמרה ההוצאה כענין בפני עצמו: "הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה", ורק אחר כך נאמרה הרגימה: "ורגמו אותו כל העדה", כי ההוצאה כאן אינה פרט בתוך חיוב הרגימה, אלא היא הוראת שעה נוספת בפני עצמה].

"ורגמו אותו כל העדה – מחוץ למחנה"

ובטעם הדבר מדוע באמת היתה כאן הוראה מיוחדת להוציא את המקלל "מחוץ למחנה" – יש לבאר על פי דברי רש"י⁸, שחטאו של המקלל התחיל מזה שהוא רצה ליטע אהלו בתוך מחנה ישראל, ולא הניחו לו לעשות זאת כיון שהוא "בן איש מצרי" – ואז כאשר "יצא מחוייב, עמד וגדף".

כיון שחטאו התחיל בכך שהוא רצה להיות (א) כמו כל ישראל (ב) בתוך מחנה ישראל – לכן עונשו היה בצורה כזו שבה רגמו אותו (א) במעמד כל קהל ישראל (ב) ומחוץ למחנה ישראל.

ומסיימים בטוב.

(חלק ז – אמור ג)

ב

"הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה
וסמכו כל השומעים את ידיהם על
ראשו ורגמו אותו כל העדה" (בד, יד)

"השומעים – אלו העדים; כל – להביא את הדיונים;
את ידיהם – אומרים לו 'דמך בראשך ואין אנו
נענשים במיתתך שאתה גרמת לך'; כל העדה –
במעמד כל העדה, מכאן ששלוחו של אדם כמותו":

מקור דברי רש"י הוא בתורת כהנים כאן, ושם נאמר: "כל העדה – וכי כל העדה
רוגמתו?" והמסקנה שם: "אלו עדים במעמד כל העדה"; אך מה שממשיך רש"י
"מכאן ששלוחו של אדם כמותו" – היא הוספה של רש"י, שאינה בתורת כהנים⁹.

ותמהו המפרשים, דלפי הוספה זו של רש"י – נמצאת לכאורה סתירה מיניה
וביה. כלומר: לאחר שפירש רש"י את התיבות "כל העדה" על זה שהרגימה צריכה
להיות "במעמד כל העדה", איך אפשר להוסיף וללמוד "מכאן ששלוחו של אדם
כמותו"?

[וז"ל הואיל משה (באר היטב): "קשה, מהיכי מפיך? אי מ'כל העדה', הרי מפיך לה ל'מעמד
כל העדה'! והייתי חושב שצריך להיות 'דבר אחר'; אך לא מצאתי בפסיקתא ובמכילתא כי אם
פשט הראשון"].

9. וכמ"ש בנחלת יעקב: "הרב הוסיף מדעתו 'מכאן ששלוחו של אדם כמותו'".

ולאידך גיסא: באם יש כאן ענין דשליחות – "שלוחו של אדם כמותו", הרי אפשר לומר שפירוש "כל העדה" הוא רק "בשליחות כל העדה", ומנין לנו שצריך להיות גם "במעמד כל העדה"?

מה נשתנה מגדף?

ויש לבאר בזה, ובהקדים קושיית המפרשים על ה"סמיכה", זה שהעדים צריכים לומר להמגדף "דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך" – שאינו מובן¹⁰: "למה נשתנה מגדף מכל חייבי מיתות דבעי סמיכה זו"?

כלומר: זה שאין העדים אשמים אלא החוטא הוא הפסיד על עצמו ("שאתה גרמת לך") - מובן הוא בפשיטות ובדרך ממילא, ולמה צריכים העדים (ודוקא במגדף) לומר זאת בפירוש, כאילו יש בזה חידוש?!

והנה, המפרשים הביאו את דברי בעלי התוספות¹¹: "לפי שבשעת גמר דין צריכין העדים לומר בפירוש כמו ששמעו מפי המברך", כלומר: הם צריכים לחזור בפיהם את דברי הגידוף ששמעו – לכן הם אומרים להמקלל ש"העון הזה שאתה גורם לנו (אמירת דברי גידוף אלו) עליך יהיה".

אבל כבר העירו¹², כי טעם זה מתאים בלשון התורה כהנים "שאתה גרמת לכך" [כלומר: לאמירה זו שהעדים צריכים לומר], אך אינו מתיישב בלשון רש"י שכתב "ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך" [כלומר: שמדובר על העונש שהחוטא גרם לעצמו]. ואם כן, אליבא דרש"י הדרא קושיא לדוכתא.

ולכן יש לפרש (אליבא דרש"י) באופן אחר, והוא:

הנה כבר נתבאר במק"א (ראה בארוכה לעיל סימן א), כי במעשה המקלל היתה קולא מיוחדת, והיא שהמעשה נעשה ללא התראה – שהרי כיון שמתחילה "לא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו"¹³, לא היו יכולים להתרות בו שאם יעשה את העבירה יתחייב מיתה;

10. בלשון המשכיל לדוד.

11. דעת זקנים.

12. שפתי חכמים. באר בשדה.

13. פרש"י פרשתנו כד, יב.

ומטעם זה היה בו גם עונש מיוחד, בבחינת "הוראת שעה": נאמר בו רק "ורגמו אותו", אך לא נאמר בו "מות יומת" (ורק בהמשך הפרשה, בהציווי לדורות, נאמרה לשון מיתה). והיינו: המצוה הפרטית ביחס למקלל זה היתה רק בעצם הרגימה, שיש לרגום בו אבן אחת בלבד, ואם לא מת מאבן זו – לא היו חייבים להמשיך ולרוגמו עד שימות.

ומעתה מובן בפשיטות למה דוקא בנדו"ד הוצרכו העדים לומר "דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך" – כי כיון שהציווי היה רק "ורגמו אותו" (ולא "מות יומת"), היה מקום לקס"ד שאם מכח רגימה זו ימות יתחייבו העדים על מיתתו, ולזה קמ"ל שכיון ונצטוו לרגמו על חטאו שוב אין הם אחראים אם ימות¹⁴.

"כל העדה" – לא כפשוטו

ומעתה אתי שפיר זה שפירש רש"י את התיבות "ורגמו בו כל העדה": "במעמד כל העדה" - ולא פירש כפשוטו, שכל העדה ירגמוהו;

כי כיון שלא היתה מצוה להמית את המקלל, [שהרי לא נאמר כאן "מות יומת", כנ"ל], אלא רק לרגום אותו – הרי לא מסתבר כלל שכל העדה צריכים להשתתף בהרגימה בפועל, שאז בוודאי ימות מיד! ולכן בהכרח לפרש שהכוונה (רק) "במעמד כל העדה".

אמנם בזה לבד לא הסתפק רש"י, כי אם כן היה הכתוב צריך לומר "ורגמו אותו לפני כל העדה" (וכיוצא בזה). ומדיוק לשון הכתוב "ורגמו אותו כל העדה" למדים אנו דבר נוסף – "מכאן ששלוחו של אדם כמותו". פירוש: בנוסף לזה שהרגימה צריכה להיות במעמד כל העדה, יש בזה גם דין של שליחות.

והיינו, שאף שאין חיוב על כל העדה לרגום בעצמם, מכל מקום מוטל עליהם לעשות את העדים והדיינים לשלוחים על כך, שהשליח הוא כמותם, היינו שזהו כאילו נצטוו לרגום בעצמם וקיימו את הציווי.

14. ולהעיר מדין שליח בית דין שנתמנה לקיים מצות מלקות, שאסור לו להמית את הנלקה, אך אם בפועל מת הנלקה על ידו פטור הוא מעונש – פרש"י משפטים כא, יד. ועוד.

"מכאן" - או "מכאן"?

ובדרך זו תתורץ קושיא נוספת שהקשו המפרשים על רש"י דילן¹⁵:

הרי רש"י בעצמו בפרשת בא¹⁶, על הפסוק "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל", מפרש "וכי כולן שוחטין, אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו" –

ובכן, אם כבר למדנו מהפסוק שם "ששלוחו של אדם כמותו", מהו החידוש בפסוק דידן שעליו אומר רש"י "מכאן ששלוחו של אדם כמותו"?

בסגנון אחר - לכאורה סתרי דברי רש"י אהדדי: היכן הוא מקור הלימוד ש"שלוחו של אדם כמותו" - "מכאן" או "מכאן"?

אך לפי הנ"ל מובן שאין סתירה, כי מדובר על שני סוגי שליחות:

בפרשת בא מדובר על פעולה שכל יהודי נצטווה בה, וביכולתו לעשות זאת בפועל (שחיטת קרבן פסח) – ועל כך מחדשים, שאף על פי כן אין הכרח שכל אחד יעשה זאת בפועל ממש, כי אפשר לעשות זאת גם על ידי שליח, והשליח פוטר את המשלח מחובתו;

אולם כאן מדובר על פעולה שכל העדה לא נצטוו בה בפועל כלל (ואף אסור להם לעשותה), והחידוש הוא שאעפ"כ אפשר להחשיב את פעולת הרוגמים שהיא מתייחסת אליהם, שכאילו נצטוו לקיים וקיימו הצייווי.

הווי אומר: הפירוש "מכאן ששלוחו של אדם כמותו" בפרשת בא הוא במובן הפטור – שיש כח ביד השליח לפטור את המשלח מחובתו; ואילו הפירוש "מכאן ששלוחו של אדם כמותו" כאן הוא במובן החיוב – שאף שלכאורה פעולת הרגימה אין לה קשר עם "כל העדה" (ואדרבה, חשש בדבר אם ישתתפו בה בפועל), בכ"ז מחדשים קשר באופן חיובי בין פעולת הרגימה ומייחסים אותה ל"כל העדה" כאילו הם נצטוו וקיימו¹⁷.

(חלק ז – אמור ג)

15. ראה נחלת יעקב כאן. גליון הש"ס לקידושין מא, ב. וכן ב"ספר הגור" (שנדפס לאחרונה מכת"י) על רש"י כאן. ועוד.

16. יב, ו.

17. והטעם לזה שהוצרכה כאן שליחות של "כל העדה" – יומתק ע"פ המבואר לעיל סוף סימן א, שהמקלל רצה להיכנס למחנה ישראל וליטע אהלו בתוכם, ולכן "כל העדה" משתתפים בה'הכרזה' כנגדו. עיי"ש.

"וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אבן ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה" (בד, יד)
 "ובני ישראל עשו – כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר: דחיה, רגימה, ותליה":

כשלומדים דברי רש"י בפשטות נראה¹⁸, שבא להסביר את ההוספה "ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה": לכאורה, הרי כבר לפני כן נאמר "ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אבן" – ואם כן, למה הוצרך הכתוב לחזור ולומר "ובני ישראל עשו"?

ועל כך מפרש רש"י, שנתכוון הכתוב בתיבות אלו להוסיף עוד דברים שעשו בני ישראל ואינם מפורשים בכתוב, והם "המצוה האמורה בסקילה במקום אחר – דחיה, רגימה, ותליה".

אמנם לפי זה מתעוררת תמיהה כפולה¹⁹:

א) בציווי הקב"ה נאמר²⁰ "וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו", אמנם

18. וכן פירש בס' זכרון.

19. וכן הקשה בנחלת יעקב.

20. פרשתנו כד, יד.

בקיום הציווי בפועל לא נזכרת סמיכה כלל. אם כן, היה רש"י צריך לפרש בפשטות, שהתיבות "ובני ישראל עשו" באו להוסיף שבני ישראל עשו את הסמיכה שנצטוו בה; למה איפוא הזכיר רש"י דברים אחרים – וכלשונו: "המצוה האמורה בסקילה במקום אחר" – ולא הביא את מצות הסמיכה שנצטוו בה בפרשה זו גופא?!

(ב) לאידך גיסא: אם אכן נתכוון רש"י להסביר מה באים תיבות אלו ("ובני ישראל עשו") להוסיף על המפורש בפסוק, איך זה הזכיר כאן את ה"רגימה" שמפורשת כבר בפסוק – "וירגמו אותו אבן" – ואין טעם להזכירה בתור הוספה?!

[וכשם שלא הזכיר רש"י בפירושו את ההוצאה, כיון שהיא מפורשת: "ויוציאו את המקלל", כן לא היה צריך להזכיר את הרגימה שגם היא מפורשת!]

וביותר תגדל התמיהה, שמקור דברי רש"י הוא (לכאורה) בתורת כהנים על אתר, ואכן שם אין תמיהות אלו – כי בתורת כהנים כן נזכרה הסמיכה, ולא נזכרה הרגימה; מדוע איפוא שינה רש"י מדברי התורת כהנים, השמיט הסמיכה והוסיף הרגימה?!

יתור התיבות "ובני ישראל עשו"

ויש לומר בזה, ובהקדים:

הנה לעיל נתבאר, שלרש"י הוקשה היתור בלשון הכתוב – "ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה", שלכאורה, לאחר שכבר אמר במפורש "ויוציאו .. וירגמו", למה הוצרך לשוב ולומר "ובני ישראל עשו".

אמנם כד דייקת שפיר נראה לומר, שאין זו קושיא אלימתא בדרך הפשט. כי אפשר לפרש תיבות אלו על כוונת בני ישראל בעת קיום המצוה, וכמו שכתב הרמב"ן: "טעם הכתוב לומר, כי כאשר דיבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל ורגמו אותו, ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה, לא לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי, אלא לבער הפגום בתוכם". וכן כתב הספורנו: "ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה – שלא רגמוהו מפני שנאה על שהיה גר ושהתגרה באזרח, אבל עשו לבלתי סור מן המצוה"²¹.

ולכן יש לומר, שבאמת יסוד דברי רש"י אינו ביתור הכתוב בלבד, אלא בקושי

21. וראה גם מ"ש הרמב"ן בתירוץו הא', עיי"ש.

אחר בפשט הכתוב, ומחמת קושי זה שינה רש"י מדברי התורת כהנים, וכדלקמן.

"ובני ישראל" – מאי קמ"ל?

ביאור הענין:

הקושי שעמד בפני רש"י הוא בתיבות "ובני ישראל", שמקומם בפסוק אומר דרשני.

כי הנה, הפסוק מתחיל ואומר "וידבר משה אל בני ישראל" – ואם כן, מובן כבר שהמשך הפסוק מדבר על בני ישראל; למה איפוא חוזר הכתוב ואומר "ובני ישראל עשו" – ואינו אומר בקיצור "ויעשו"?

ואם הכתוב רוצה לחזור ולהזכיר את "בני ישראל" גם כאשר מסופר על קיום הציווי בפועל, היה צריך להקדים ולהזכיר את "בני ישראל" כבר בתחילת הענין: "ויוציאו בני ישראל את המקלל .. וירגמו .. ויעשו"! מדוע איפוא כאשר מדובר על ההוצאה והרגימה לא מזכיר את "בני ישראל" – ורק לאחר מכן, באמצע הענין, אז מדגיש "ובני ישראל עשו"?

מזה למד רש"י, שאכן יש כאן שני חלקים:

(א) "ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אבן" – כאן לא נאמר שזה נעשה על ידי "בני ישראל", כי אכן זה לא נעשה על ידי כל "בני ישראל", אלא דוקא על ידי העדים והדיינים. וכמפורש לעיל בציווי ה', "וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו ורגמו אותו" – שהכוונה היא דוקא לעדים ולדיינים (כפרש"י שם).

[ואף שהכתוב שם מסיים "ורגמו אותו" כל העדה, הרי פירש רש"י שם שאין הכוונה ל"כל העדה" כפשוטו, אלא רק "במעמד כל העדה, ששלוחו של אדם כמותו". וראה לעיל סימן ב].

(ב) "ובני ישראל עשו" – כאן נתכוון הכתוב להוסיף חלק שני, שהוא נעשה על ידי כלל "בני ישראל", ולא רק "כל השומעים".

ומטעם זה לא פירש רש"י (כבתורת כהנים) שהכוונה בזה היא להוסיף את הסמיכה שנצטוו בה, שהרי סמיכה זו נצטוו בה דוקא "כל השומעים", והרי כאן מדגיש הכתוב שמדובר בעשיית "בני ישראל" בכלל ולא רק "כל השומעים".

שתי רגימות היו

לפי חלוקה זו מיושב כיצד מפרש רש"י שהכוונה בזה היא גם לרגימה – אף שכבר נזכרה במפורש לפני כן – כי אכן היו שתי רגימות;

בתחילה רגמו בו אבן "כל השומעים" (ועל זה נאמר בחלק הראשון: "וירגמו בו אבן"), ולאחר מכן הצטרפו אליהם כלל "בני ישראל" וגם הם רגמו בו עוד אבנים (ועל זה נאמר בחלק השני: "ובני ישראל עשו").

וכמפורש בפרשת שופטים²²: "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו, ויד כל העם באחרונה" – שאם המחוייב סקילה לא מת כתוצאה מהאבן הראשונה שזרקו העדים, צריכים "כל העם" לזרוק עליו אבנים נוספות.

ויש לומר, שגם לפסוק זה שבפ' שופטים כוונת רש"י באומרו "כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר".

"סמיכה" – להיכן הלכה?

אמנם עדיין צריך ביאור, שהרי לפי הנ"ל נמצא דבר פלא לשיטת רש"י, והוא שהכתוב אינו מספר כלל על קיום מצות הסמיכה ("וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו")!

כלומר: בשלמא לשיטת התורת כהנים, הרי התיבות "ובני ישראל עשו" באים לרבות גם את הסמיכה; אך לשיטת רש"י נמצא, שהכתוב מספר על הוצאת המקלל, רגימתו על ידי "כל השומעים" ורגימתו על ידי "כל העדה" (וכן על דחייתו ותלייתו) – אך משמיטה לגמרי את זה ש"כל השומעים" סמכו ידיהם על ראשו!

ויש ליישב, שהתיבות "כאשר צוה ה' את משה" שבסיום הפסוק – מתייחסים לשני החלקים דלעיל מיניה. כלומר: הכתוב אומר שני חלקים בקיום הציווי – "ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אבן", (ב) "ובני ישראל עשו" – ועל שניהם הוא שמסיים ואומר, "כאשר צוה ה' את משה";

[ומדוייק הדבר בלשון רש"י, שבפירושו כאן העתיק רק התיבות "ובני ישראל עשו", ולא את ההמשך "כאשר צוה ה' את משה" – אף שבתורת כהנים הובאו גם תיבות אלו – כדי להדגיש, שאכן

"כאשר צוה ה' את משה" אינו המשך לתיבות "ובני ישראל עשו" בדוקא, כי תיבות אלה שייכות גם להחלק הראשון דלעיל מיניה. ודו"ק].

ומעתה אתי שפיר, שכיון ש"וירגמו אותו אבן" היה "כאשר צוה ה' את משה", הרי כיון שבמצות ה' נזכר שיש לסמוך את ידיהם על ראשו לפני הרגימה, הרי כאשר מסופר ש"וירגמו אותו אבן" נכלל בזה גם שסמכו את ידיהם עליו קודם לכן, כמצות ה'.

(חלק ז – אמור ג)

"וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את
 המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אבן ובני
 ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה" (בד, יד)
 "ובני ישראל עשו – כל המצוה האמורה
 בסקילה במקום אחר: דחיה, רגימה, ותליה":

בנחלת יעקב מבאר ההכרח לדברי רש"י:

"נראה דהוקשה לו – דהא בהדיא כתיב 'ויוציאו .. וירגמו', הרי שעשו מה שצוה;
 ולמה לי תו 'ובני ישראל עשו כאשר צוה'? ועל זה תירץ, שעשו כל המצוה האמורה
 בסקילה במקום אחר, אף על פי שלא נאמר בכאן".

היינו, שרש"י בא להסביר את ההוספה "ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את
 משה": הרי כבר לפני כן נאמר "ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו
 אבן" – ואם כן, למה הוצרך הכתוב לחזור ולומר "ובני ישראל עשו"?

ועל כך מפרש, שנתכוון הכתוב בתיבות אלו להוסיף עוד דברים שעשו בני ישראל
 ואינם מפורשים בכתוב עצמו לפני כן, והם "המצוה האמורה בסקילה במקום אחר
 – דחיה, רגימה, ותליה".

אמנם ממשיך הנחלת יעקב ותמה:

"וקשה – והלא רגימה הזוכר ככאן בציווי ובעשיה; ולא הוה ליה להזכיר רגימה, כמו שלא הזכיר ההוצאה!"

כלומר: אם אכן נתכוון רש"י להסביר מה באים תיבות אלו ("ובני ישראל עשו") להוסיף על המפורש בפסוק, איך זה הזכיר כאן את ה"רגימה" שמפורשת כבר בפסוק לפני כן – "וירגמו אותו אבן"?!

שתי רגימות – מנלן?

והנה, היישוב לקושיא זו נתבאר במק"א בארוכה (ראה לעיל סימן ג) – ונקודת הענין:

הכתוב בא כאן (בתיבות "ובני ישראל עשו") לרבות את "המצוה האמורה בסקילה במקום אחר", כדברי רש"י. ואחת מהמצוות האמורות "במקום אחר", היא – "יד העדים תהיה בו בראשונה, ויד כל העם באחרונה"²³: אם המחוייב סקילה לא מת כתוצאה מהאבן הראשונה של העדים, צריכים "כל העם" להוסיף ולרגום בו אבנים עד שימות²⁴.

ומעתה מיושב כיצד מפרש רש"י שהכוונה בזה היא גם לרגימה – אף שכבר נזכרה במפורש לפני כן, "וירגמו אותו אבן" – כי אכן היו שתי רגימות:

בתחילה רגמו אותו העדים בלבד (ועל זה נאמר בתחילת הפסוק: "וירגמו אותו אבן"), ולאחר מכן הצטרפו אליהם כלל "בני ישראל" וגם הם רגמו בו עוד אבנים, עד שמת (ועל זה נאמר בסוף הפסוק: "ובני ישראל עשו").

אך ביאור זה מיישב רק את החלק ה"חיצוני" שבענין, היינו: כיצד יתכן לבאר ש"ובני ישראל עשו" קאי על רגימה, אף שהיא כבר מפורשת בפסוק קודם לכן;

ועדיין צ"ב ב"פנימיות" הענין, דסוף סוף מנין באמת שהיו שם שתי רגימות? כלומר: מנלן לחדש שאכן מהאבן הראשונה שזרקו בו העדים לא מת המקלל ולכן היה צורך ברגימה נוספת²⁵ – ולמה לא נאמר שאכן המקלל מת כבר מהאבן הראשונה

23. שופטים יז, ז.

24. וכדברי רש"י בפ' ראה יג, י.

25. ובפרט שזהו דבר שאינו מצוי כלל, ועד שאמרו (סנהדרין מה, ב) "מעולם לא שנה בה אדם".

שזרקו בו העדים, והתיבות "ובני ישראל עשו" אינם באים לרבות רגימה (כי הרגימה הסתיימה כבר בחלקו הראשון של הפסוק), אלא רק דחיה ותליה?!

וביותר תגדל התמיהה, שמקור דברי רש"י הוא (לכאורה) בתורת כהנים על אתר, ואכן בתורת כהנים לא נזכרה הרגימה; אם כן, על כרחך שיש לרש"י יסוד חזק מתוך פשטות הכתובים המכריח אותו לנטות מדברי התורת כהנים, ולחדש שהכוונה בהתיבות "ובני ישראל עשו" היא (גם) להמשך הרגימה (על ידי כלל ישראל).

מה דיבר משה "אל בני ישראל"?

יש לומר, שיסודו של רש"י הוא מתחילת הפסוק – "וידבר משה אל בני ישראל". והיינו:

הכתוב אומר "וידבר משה אל בני ישראל", אך לא פירש מה אמר משה אל בני ישראל. ובפשטות מובן, שמשה אמר להם את מה שמפורש בפסוקים דלעיל מיניה: "ואל בני ישראל תדבר לאמר, איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו. ונוקב שם ה' מות ימת, רגום ירגמו בו כל העדה וגו'"²⁶.

אמנם הענין דורש ביאור, כי דברים אלה שאמר הקב"ה לומר לכל בני ישראל ("ואל בני ישראל תדבר לאמר") נאמרו כביאור הלכות המקלל בכלל, הוראה לדורות ("איש איש כי יקלל"); אמנם בנוגע למקלל זה בפרט, כבר נצטווה משה עוד לפני כן: "הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה, וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו ורגמו אותו גו"²⁷.

אם כן, לכאורה קודם כל צריך היה לקיים משה את מה שנצטווה מיד, בנוגע למקלל זה בפרט – ורק אחר כך ללמד את בני ישראל את הלכות המקלל הנוגעים לדורות! ולמה הכתוב מתחיל באומרו "וידבר משה אל בני ישראל", כאילו הדיבור אל בני ישראל (בדין הכללי של מקלל) מהווה הקדמה הנוגעת לקיום דינו של מקלל זה?

אלא שבזה למדנו חידוש, שהמקלל (לא מת מהאבן הראשונה שרגמו בו העדים, אלא) הוצרך לרגימה שניה של אבנים על ידי "בני ישראל", כדלקמן.

26. פרשתנו כד, טו ואילך.

27. שם, יד.

"רגימה" בלבד – או "מות יומת"?

ביאור הענין:

הנה (כנ"ל) בדברי הקב"ה אל משה היו שני ענינים:

(א) הוראה למעשה עתה, מה לעשות עם המקלל הנוכחי – "הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו ורגמו אותו גו".

(ב) הוראת לימוד הלכות המקלל בכלל – "ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש יקלל אלקיו .. מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה".

וכד דייקת, יש הבדל בין שני הענינים:

בנוגע למקלל זה בפרט, לא נצטווה משה להמית אותו, כי לא נזכר לשון "מיתה" בהוראה זו, אלא רק "ורגמו אותו" – שהעדים ("כל השומעים") ירגמו אותו באבן אחת; אמנם בההוראה לדורות, נצטוו במפורש "מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה", שיש לרגום בו עד שימות.

[וראה בארוכה לעיל סימנים א-ב].

וזהו איפוא שהכתוב מתחיל "וידבר משה אל בני ישראל", שלימד אותם את הלכות המקלל בכלל, כהקדמה לרגימתו של מקלל זה:

לולי שהיה משה מקדים את הוראת דין המקלל בכלל – הרי כיון שבהוראת דינו של מקלל זה בפרט לא נזכר לשון מיתה, היו צריכים העדים רק לרגום בו אבן אחת בלבד, ותו לא;

וכפי שבאמת עשו העדים, ובלשון הכתוב: "ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אבן" – אבן אחת.

אמנם כיון שמשה הקדים ודיבר אל כלל "בני ישראל" את דין המקלל בכלל, שבו נאמר במפורש לשון מיתה, "מות יומת" – למדו בני ישראל שבנוסף לההוראה הפרטית על העדים לרגום בהמקלל אבן אחת בלבד, קיימת גם הוראה כללית לנהוג בו כדין כל מקלל;

וזהו איפוא שמסיים הכתוב "ובני ישראל עשו" – "בני ישראל" (היינו כלל ישראל) אכן (הוסיפו על מעשה העדים, ו)נהגו במקלל זה כדין הכללי של כל מקלל,

ולכן לא הסתפקו בהאבן האחת שרגמו בו העדים (כפי שנצטוו בנוגע למקלל זה בפרט: "וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו ורגמו אותו"), אלא הוסיפו ורגמו בו אבנים עד שמת (כדינו של כל מקלל), "כאשר צוה ה' את משה".

(חלק ז – אמור ג)

הוקדש ע"י החפץ בעילום שמו

לזכותו ולזכות כל בני משפחתו

– שליט"א –

להצלחה בגו"ר